

Мұнай өнімдерінің теңгерімі 2024

Кіріспе

Қазақстан өзінің мұнай өңдеу саласының арқасында мұнай өнімдерін [бензин, дизель отыны, авиакеросин, мазут] ішкі тұтынуды іс жүзінде толық қанағаттандырады, жеңіл мұнай өнімдерінің салыстырмалы түрде аз көлемі шетелден импортталады, ал Қазақстанда өндірілген мазуттың көп бөлігі экспортқа жіберіледі.

Мұнай өнімдерін өндіру үшін ресурстық база Қазақстанның жетілген кен орындарынан алынған мұнай болып табылады, онда өндіру біртіндеп азаяды. Energy Insights & Analytics [«Қазақстанның жетілген мұнай кен орындары»](#) мақаласында атап өткендей, бұл кен орындарында өндірістің төмендеуінің негізгі себептерінің бірі – экспортқа және ішкі нарыққа мұнай сату бағасының диспропорциясына байланысты олардың инвестициялық тартымдылығының төмендігі. Өндірудің төмендеу үрдісі сақталған жағдайда Қазақстан мұнай өнімдерін өндіру үшін мұнайға өсіп келе жатқан қажеттілікті қамтамасыз ету үшін Теңіз, Қашаған және Қарашығанақ кен орындарындағы ірі мұнай-газ жобаларынан жоғары табысты экспорттық мұнайды қайта бағыттауға мәжбүр болады. Бұл, әрине, мұнай өңдеу зауыттарын тиеу мәселесін шешеді, бірақ сонымен бірге Ұлттық қорға және мемлекеттік бюджетке түсетін түсімдерді едәуір қысқартады, бұл өсіп келе жатқан мемлекеттік шығыстар аясында тапшылықтың одан әрі ұлғаюына әкеледі.

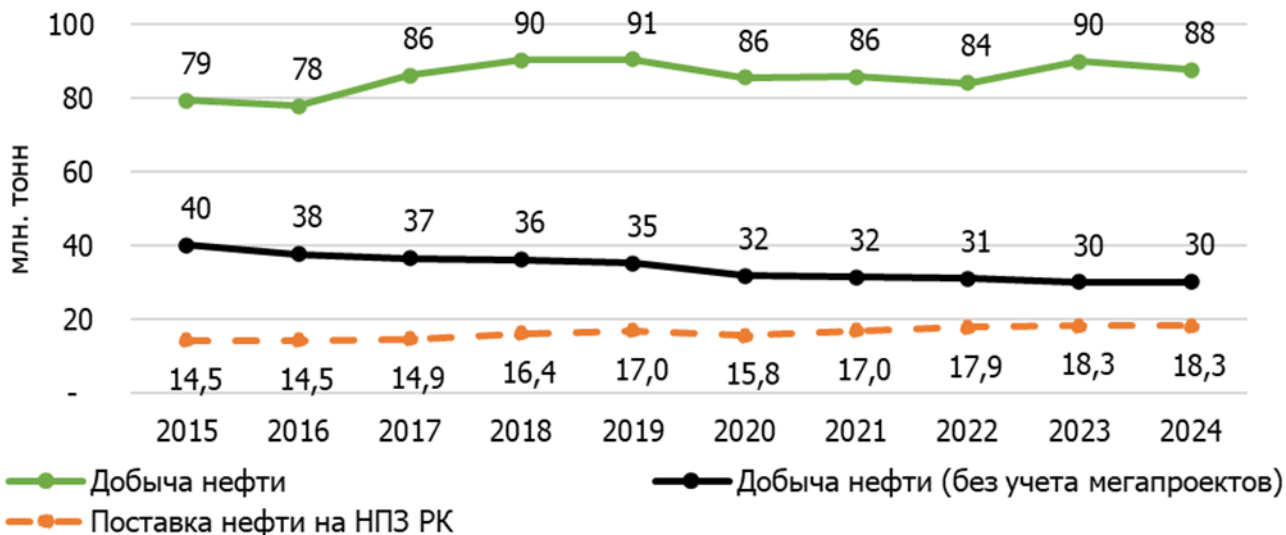
Ішкі нарықты мұнаймен қамтамасыз етудің шешімі мотор отыны – бензин мен дизель отынының бағасын либерализациялау болуы мүмкін (және болуы керек). Баға деңгейін нарықтық деңгейге жеткізу нәтижесінде мұнай өндіруге де, мұнай өңдеуге де жаңа инвестициялар үшін ынталандырулар пайда болады. Маңызды жағдайда жер қойнауын пайдаланушылар реттеуден оң экономикалық әсерді сезінуі тиіс, өйткені егер мотор отынына бағаның өсуі трейдерлердің акциздері мен маржасы арқылы алынатын болса, онда жетілген кен орындарында өндірудің төмендеу проблемасы ешқашан шешілмейді.

Мұнай өңдеуге арналған ресурстық база

Мұнай өнімдері, өздеріңіз білетіндей, мұнайдан өндіріледі, сондықтан алдымен Қазақстанның [МӨЗ] мұнай өңдеу зауыттарына мұнай өндіру және жеткізу динамикасын қарастырамыз (1-суретті қараңыз). Соңғы 10 жылда өндіріс 2015 жылғы 79 миллион тоннадан 2024 жылы 88 миллион тоннаға дейін 10%-ға өсті. Алайда, өсім Теңіз, Қашаған және Қарашығанақ мегажобалары есебінен болды, оларды өндіру сол кезеңде 47%-ға өсті, ал қалған барлық компаниялардың өндірісі 2015 жылғы 40 миллион тоннамен салыстырғанда 2024 жылы 25%-ға 30 миллион тоннаға дейін төмендеді. Мегажобалар есебінен Қазақстанда мұнай өндірудің одан әрі өсуі күтілуде,

Қазақстан энергетика министрлігінің 2025 жылға арналған болжамы [96,2 миллион тоннаға](#) тең, оған «Теңізшевройл» ЖШС компаниясын болашақта кеңейту жобасының негізгі кезеңдерін аяқтау және Теңіз кен орнында үшінші буын зауытын пайдалануға беру есебінен қол жеткізу жоспарланып отыр .

Рис. 1 Динамика добычи и поставки нефти на НПЗ

Источник: ENERGY Insight & Analytics, Министерство энергетики РК / САЦ ТЭК

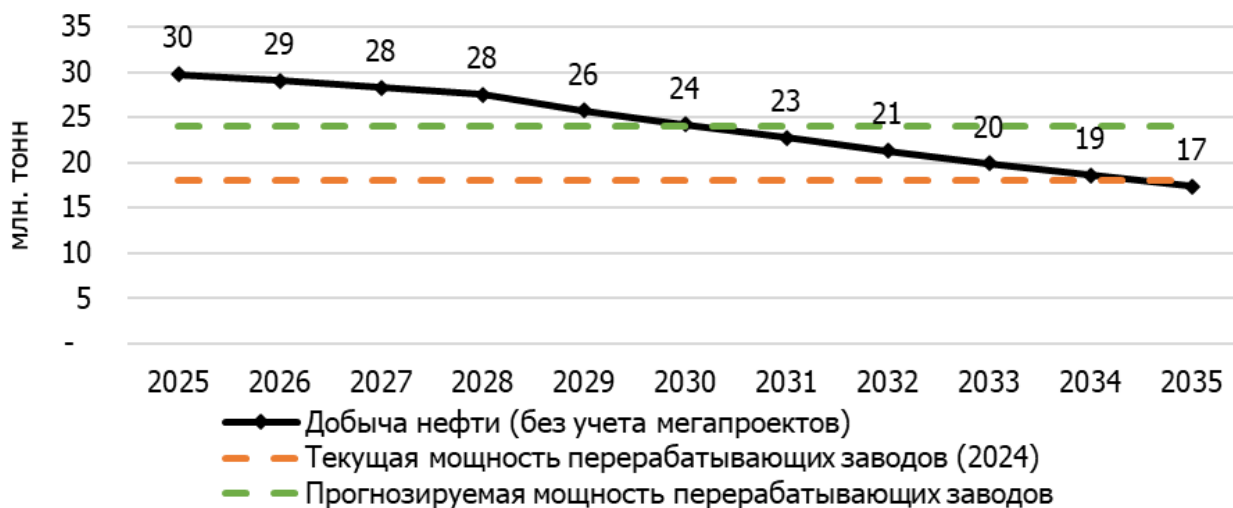
Өндірістің өсуімен бірге Қазақстанның МӨЗ-ге мұнай жеткізу де өсуде, 2015 жылмен салыстырғанда көрсеткіш 2024 жылы 27%-ға 18,3 миллион тоннаға дейін өсті. Мұнай өнімдерін өндіруге арналған ресурстық базамен бәрі жақсы сияқты. Алайда мұнай қазақстандық МӨЗ-ге мегажобаларды өндіруден (азайып бара жатқан) жіберіледі, олар жетілген кен орындары. Егер 2015 жылы Қазақстанның МӨЗ-ге мұнай жеткізу мегажобаларды есептемегенде өндірудің жалпы көлемінің 36%-ды құраса, 2024 жылы бұл мән 60%-ға жетті.

Мұнай өңдеу үшін ресурстық базадағы жағдай жақын арада өзгермейді, МӨЗ үшін мегажобалардың мұнайына Теңіз, Қашаған және Қарашығанақ бойынша тұрақтандырылған келісімшарттардың аяқталу мерзімдеріне жақынырақ сенуге болады, бұл тиісінше 2033, 2037 және 2041 жылдар. Бұған дейін [зауыттарды тиеу бойынша міндеттемелерді ҚазМұнайГаз ҰК өз ресурстары есебінен](#) өзіне алады.

Energy Insights & Analytics консервативті болжамына сәйкес (2-суретті қараңыз) Қазақстанның жетілген кен орындарында мұнай өндіру 2025 жылы шамамен 30 миллион тоннаны құрайды және 2030 жылға қарай 24 миллион тоннаға дейін қысқарады. Бұл өте маңызды шек, өйткені ол елдің МӨЗ-нің кеңейтілген қуатына сәйкес келеді [қазіргі уақытта 18 миллион тонна, Шымкент МӨЗ-нің күтілетін кеңеюімен 24

миллион тоннаға дейін ұлғаяды]. Бұл тенденция алаңдаушылық туғызады, өйткені араласусыз өндіріс жыл сайын 6-7%-ға төмендеуі мүмкін, бұл ішкі сұранысты қанағаттандыру үшін мегажобалардан әлемдік нарықтық бағамен мұнай сатып алуды талап етеді. Бұл болжам консервативті, бірақ олар айтқандай, «жақсылыққа үміттену керек, бірақ жаманға дайындалу керек»

Рис. 2 Прогноз добычи нефти на зрелых месторождениях РК и мощность НПЗ

Источник: ENERGY Insight & Analytics

Біз [«Қазақстанның жетілген мұнай кен орындары»](#) мақаласында жазған Қазақстанның мұнай өндірісінің инвестициялық тартымдылығының жеткіліксіздігіне байланысты мұнай өңдеуге арналған ресурстық база қысқаруда. Маңызды себептердің бірі экспортпен салыстырғанда ішкі нарыққа мұнай жеткізудің төмен кірістілігі.

Мұнай бағасы және нетбэк

Мұнай өндіруші компаниялардың ішкі нарыққа, яғни Қазақстан Республикасының МӨЗ-ге мұнай жеткізуге қатысты экономикалық мүдделерін бағалау үшін Қазақстанның ішкі нарығында және экспортқа өткізу кезінде шикі мұнай бағаларын салыстырудан бастау керек (3-суретті қараңыз) 2023 жылғы [KAZENERGY Ұлттық энергетикалық баяндамасы аясында](#) S&P Global Commodity Insights ұсынған. Ішкі нарықтың орташа бағасы 2016 жылдан бастап экспорт бағасына аз тәуелді және 2022 жылға қарай барреліне шамамен 30 АҚШ долларын құрады, бұл экспорт бағасының тек 32% құрайды.

Рис. 3 Сравнение цен на сырую нефть при реализации на внутреннем рынке Казахстана и на экспорт

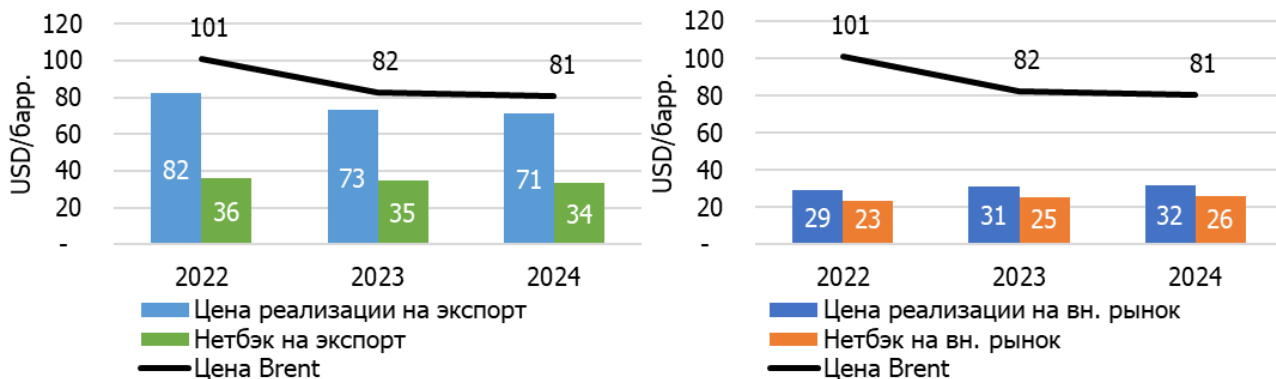

Источник: S&P Global Commodity Insights, KAZENERGY

Алайда мұнай өндіретін компанияның мұнайды сатудан табыстылығын әділ салыстыру үшін «нетбэк» көрсеткішін қарастыру керек. Нетбэк - бұл мұнай өндірудегі негізгі көрсеткіш, ол мұнайды нарыққа шығаруға байланысты барлық шығындарды шегергеннен кейін қалған кірісті есептеу арқылы мұнай өндірудің кірістілігін өлшейді. Бұл шығындарға көлік ақысы, роялти және мұнай бағасына байланысты салықтар кіреді. Мұнайды сату және оның бағасы туралы толық ақпаратты біздің [«Мұнайды сату маршруттары – Нарықтар және Нетбэк»](#) мақаласынан оқи аласыз.

4-суретте 2022-2024 жылдары экспорт немесе ішкі нарық бағытына байланысты мұнай сату бағалары мен нетбэк ұсынылған. Нетбэк мәндері Маңғыстаумұнайгаз, Өзенмұнайгаз және Ембімұнайгаз - ішкі нарыққа елеулі көлемдерді бағыттайтын компаниялар бойынша 2022 және 2023 жылдар фактісі бойынша есептелген, ал 2024 жылға арналған мәндер мұнайдың нақты қалыптасқан әлемдік бағасын ескере отырып экстраполяцияланған. 2024 жылы әлемдік мұнай бағасының нетбэкке қатынасы экспорт үшін 42% және ішкі нарық үшін 32% құрайды, яғни мұнай өндіруші компания үшін экспорт ішкі нарыққа қарағанда 10% тиімдірек.

Рис. 4 Цена реализации и нетбэк

Источник: ENERGY Insight & Analytics

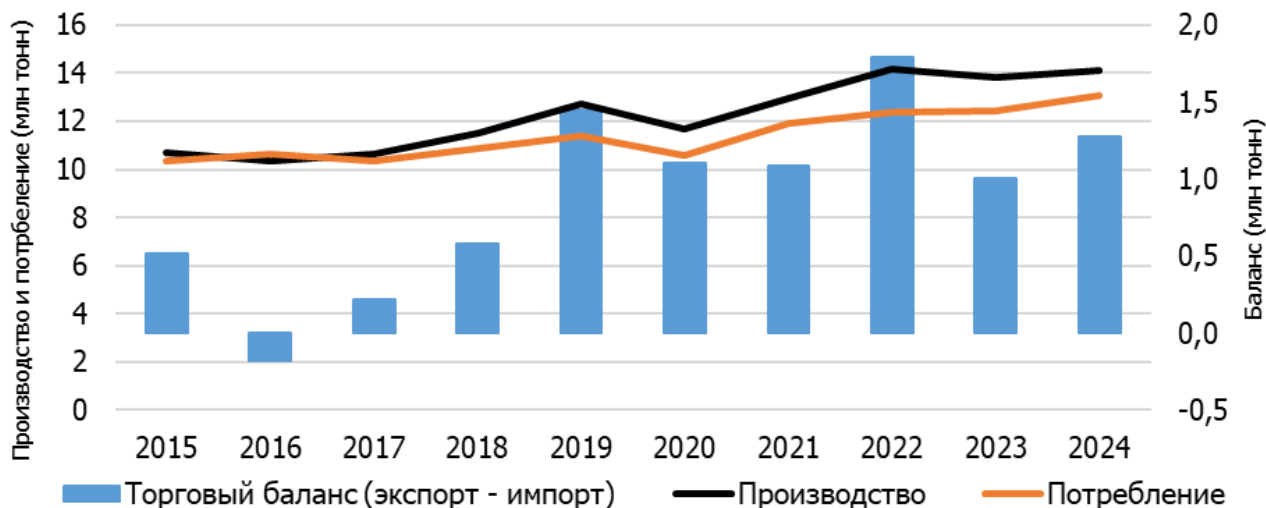
Қазақстанда мұнай өндіруші компаниялар бойынша ішкі нарыққа жеткізілімдерді бөлу тәртібі ішкі нарықты мұнай өнімдерімен қанықтыру үшін отандық мұнай өңдеу зауыттарын шикізатпен толық жүктеу жолымен мемлекеттің энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған [Мұнай жеткізу кестесін қалыптастыру қағидаларымен](#) реттеледі.

Ішкі нарыққа мұнай жеткізетін жетілген кен орындарының табыстылығын арттыру қажеттілігі туралы ҚР Энергетика министрлігі [2045 жылға дейін қосымша 40 миллион тоннаға жуық мұнай өндіруге мүмкіндік беретін](#) өндірудің жаңа технологияларын дамыту мен енгізуге міндетті түрде қайта инвестициялау шартымен салықтық сипаттағы шараларды дайындап қойған болатын. Ал мұнайды қосымша өндіру қажет болады, өйткені Қазақстанда мұнай өнімдерін өндіру көлемі артып келеді.

Мұнай өнімдерінің теңгерімі

Мұнай өндіруші компаниялар ішкі нарыққа жіберген МӨЗ-ден мынадай негізгі мұнай өнімдерін шығарады: бензин, дизель отыны, авиакеросин, мазут. 5-суретте мұнай өнімдерін өндіру [МӨЗ-ден жөнелту], тұтыну динамикасы, сондай-ақ [экспорт-импорт] сауда балансы ұсынылған. Он жыл ішінде мұнай өндірісі 32%-ға өсіп, 2024 жылы 14,1 миллион тоннаға жетті. Мұнай өнімдерін тұтыну да өсті, бірақ тек 26%-ға өсті, 2015 жылғы 10,4 миллион тоннадан 2024 жылы 13 миллион тоннаға дейін.

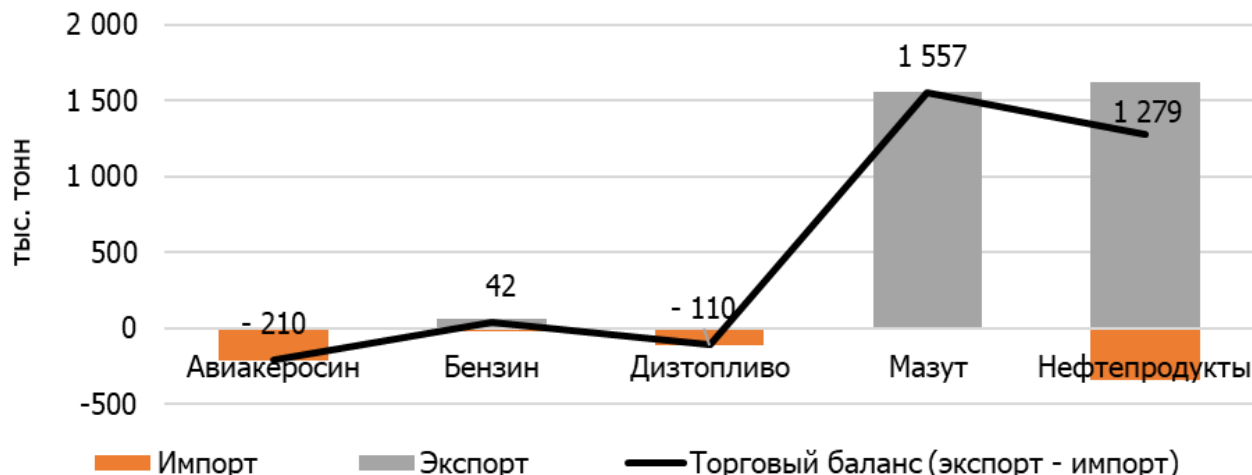
Рис. 5 Баланс производства и потребления нефтепродуктов

Источник: ENERGY Insight & Analytics, Министерство энергетики РК / САЦ ТЭК

Мұнай өнімдерін тұтыну мен өндірудің айырмашылығы сауда балансының өзгеруіне байланысты, ол 2017 жылға дейін нөлге жуық өзгерді, бірақ 2018 жылдан бастап мұнай өнімдерінің экспорты олардың импортынан басым болды. 6-суретте көрсетілгендей, 2024 жылы 1 279 мың тонна көлемінде оң сауда балансы байқалады, ол негізінен мазут экспорты есебінен және айтарлықтай аз дәрежеде бензин экспортымен қамтамасыз етілді. Бұл ретте Қазақстан 210 мың тонна авиакеросин мен 110 мың тонна дизель отынын импорттады.

Рис. 6 Детализация торгового баланса нефтепродуктов в 2024 году

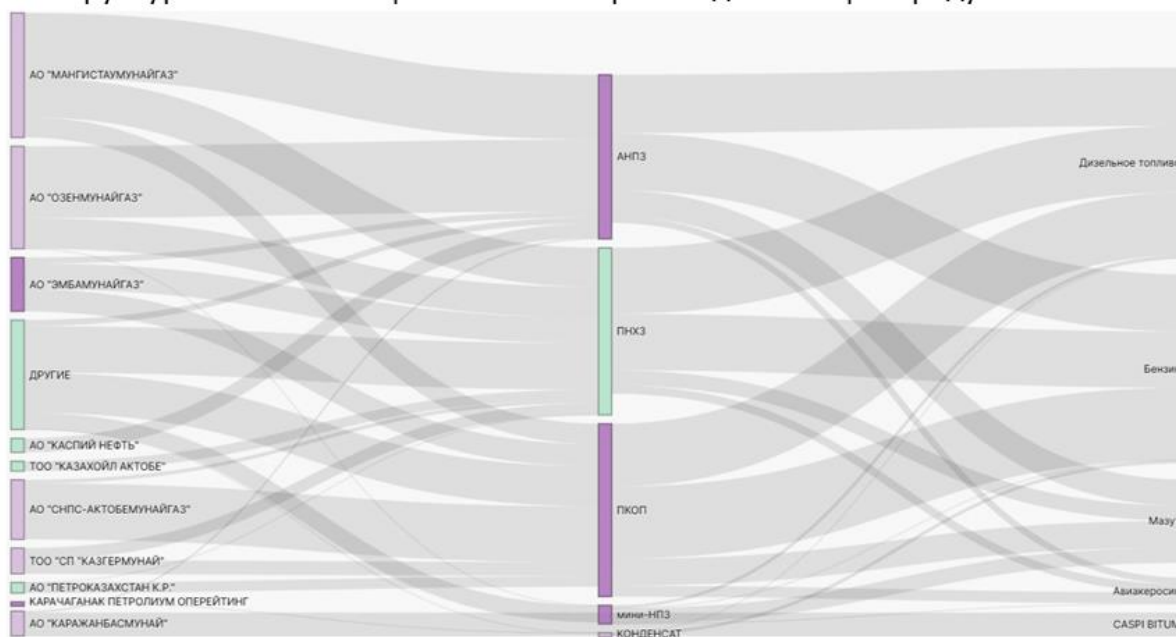
Источник: ENERGY Insight & Analytics, Министерство энергетики РК / САЦ ТЭК

Мұнай өнімдерінің халықаралық саудасының мүмкіндігі қазақстандық мұнай өнімдері нарығының қалыпты жұмыс істеуі үшін маңызды фактор болып табылады. Қазақстан

дәстүрлі түрде Ресей Федерациясынан қажетті мұнай өнімдерін импорттайды, Ал Еуразиялық экономикалық одақ [ЕАЭО] шеңберінде шамамен 2027 жылға қарай ЕАЭО мұнай және мұнай өнімдерінің ортақ нарықтарын қалыптастыру жоспарлануда. Оның ішінде мотор отыны бағасының көрші елдермен дисперсиясына байланысты (қараңыз келесі бөлім), Қазақстан бензин мен дизель отынын ЕАЭО кедендік аумағынан тыс жерге әкетуге [экспортқа] тыйым салуды үнемі ұзартады, сондай-ақ автомобиль және темір жол көлігімен мұнай өнімдерін Қазақстан Республикасының аумағынан әкетуге (кейбір ерекшеліктерді қоспағанда) [тыйым салады](#).

Ішкі нарықтағы ең ірі мұнай өнім берушілері (7-суретті қараңыз) Маңғыстаумұнайгаз, Өзенмұнайгаз және CNPC-Ақтөбемұнайгаз болып табылады. Осы үш компания 2024 жылы Қазақстанның МӨЗ-не мұнай жөнелтудің 50%-ын жеткізді. Қазақстанның үш негізгі МӨЗ – Атырау МӨЗ, Павлодар МӨЗ, Шымкент МӨЗ [ПКОП] – мұнай жеткізілімдерінің 91%-ды құрайды. Өндірілген мұнай өнімдерінің құрылымы келесідей: бензин мен дизель отынының 39%, мазут 17%, авиакеросин 5%.

Рис. 7 Структура поставок нефти на НПЗ и производства нефтепродуктов

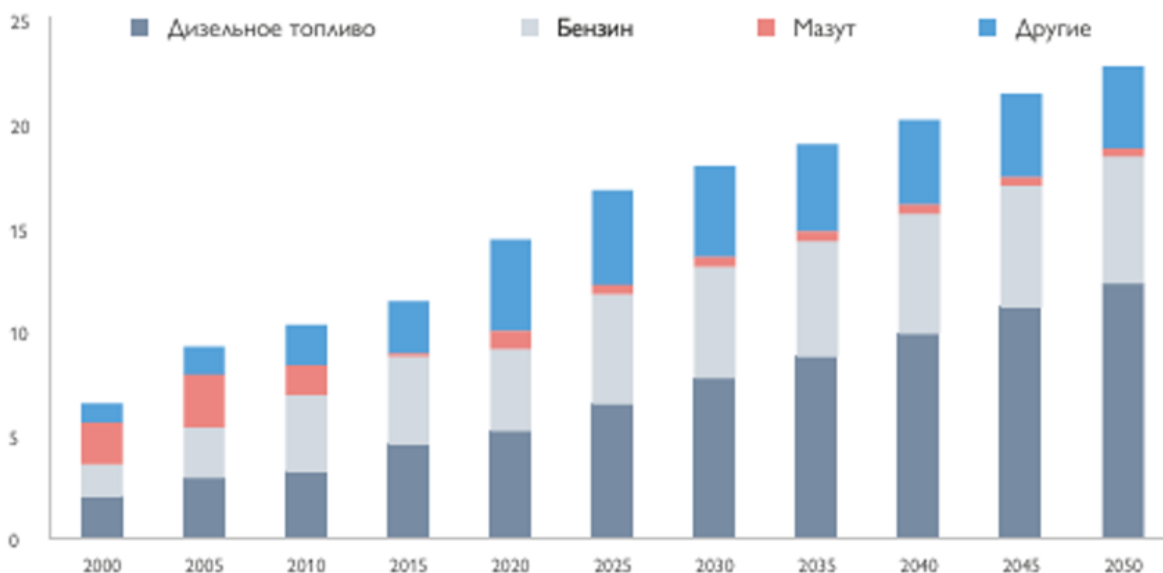
Источник: ENERGY Insight & Analytics, Министерство энергетики РК / САЦ ТЭК

Қазақстандық мұнай өңдеу зауыттары өндіретін отынның әртүрлі түрлеріне сұраныс [ел халқы санының](#) өсуіне қарай өсетін болады. Сонымен қатар Үкіметке [2029 жылға қарай елдің ЖІӨ-ні екі есеге арттыру](#) өте өршіл мақсат қойылды. Осындай ауқымды макроэкономикалық жоспармен мұнайдың ішкі тұтынуы сөзсіз артады. [Қазақстан энергетика министрлігінің болжамы бойынша](#) 2032 жылы ашық түсті мұнай өнімдерін өндіру 19 миллион тоннаға дейін ұлғаяды: МӨЗ 8,2 миллион тонна бензин, 9,3 миллион тонна дизель отыны, 1,5 миллион тонна авиаотын шығаратын болады. ЖЖМ импорты

тоқтатылады және елде өндірілетін өнімнің 10% көлемінде артық өнімнің экспорты басталады.

ҚР Энергетика министрлігі жоспарлаған мұнай өнімдерін өндіруді ұлғайту Қазақстанда мұнай өнімдерін тұтынудың күтілетін өсуіне жауап болуға тиіс. Қазақстанда мұнай өнімдерін көрінетін тұтыну болжамы (суретті қараңыз. 8) S&P Global Commodity Insights [KAZENERGY-дің 2023 жылғы Ұлттық энергетикалық баяндамасы](#) аясында дайындалды.

Рис. 8 Перспективы видимого потребления нефтепродуктов в РК (млн тонн)

Источник: S&P Global Commodity Insights

Мұнай өнімдерінің бағасы

2024 жылы Қазақстанда тұтынылатын мұнай өнімдерінің негізгі үлесі [86%] бензин [42%] және дизель отыны [44%] болды, сондықтан бұдан әрі олар туралы айтатын боламыз. Жоғарыда аталған Қазақстаннан мотор отынын әкетуге тыйым салу оның ішінде көрші елдермен және Кеден одағы бойынша әріптестермен салыстырғанда төмен бағамен шартталған. 9-суретте Қазақстанмен бірге ЕАЭО-ға кіретін және/немесе Қазақстанмен ортақ құрлық шекарасы бар немесе Каспий теңізінің акваториясын бөлетін елдерде бензин мен дизель отынының бағаларын салыстыру ұсынылған.

Рис. 9 Цены на бензин и дизельное топливо

Член ЕАЭС	Бензин KZT/литр	Член ЕАЭС	Дизтопливо KZT/литр
Иран	15	Иран	3
Туркменистан	221	Туркменистан	148
да Казахстан	245	да Казахстан	290
да Россия	320	да Азербайджан	304
да Азербайджан	335	да Россия	372
да Беларусь	385	да Беларусь	385
да Кыргызстан	420	да Кыргызстан	418
да Узбекистан	513	да Узбекистан	489
да Китай	595	да Китай	530
да Армения	684	да Армения	658

Источник: Global Petrol Prices - 27.01.2024

Мотор отынының бағасы Қазақстандағы Иран мен Түркіменстандағы бағадан төмен, қалған таңдалған елдердегі бағалар айтарлықтай жоғары. Қазақстанда бағаның салыстырмалы түрде төмен болуының себебі – соңғы уақытқа дейін бензин (АИ-92) мен дизель отынының бағасын мемлекеттік реттеу. [2025 жылғы 30 қаңтардан бастап](#) Қазақстан энергетика министрлігінің желісі бойынша тиісті бұйрықтардың қолданылуы тоқтатылды, бұл мотор отынына баға белгілеудің тұрақты моделіне көшуге мүмкіндік береді: сұраныс пен ұсыныс арасындағы нарықтық теңгерім, отын тапшылығын болдырмау, МӨЗ жаңғыртуды ынталандыру, жаңа жұмыс орындарын құру және ұзақ мерзімді инвестицияларды тарту. [ҚР Энергетика министрлігінің мәлімдеуінше](#), бензин мен дизель отынының бағасын нарықтық деңгейге дейін көтеру белгіленген инфляция дәлізін және автожанармай құю станцияларының жоғары монополиялық кіріс алуын болдырмауды ескере отырып, біртіндеп жүргізілетін болады.

Қорытынды

Бензин мен дизель отынына бағаны реттеудің басталуы [«Экономиканы ырықтандыру жөніндегі шаралар туралы»](#) Қазақстан Республикасы Президентінің 2024 жылғы 8 мамырдағы Жарлығының, атап айтқанда бағалар мен тарифтерді қалыптастыру еркіндігін тікелей немесе жанама шектейтін ҚР нормативтік-құқықтық актілерінің күшін жою туралы тармақтың кенепінде орын алады.

Мұнай өнімдеріне бағаны нарықтық деңгейге жеткізу - экспорт пен ішкі нарыққа нетбэк теңестіру есебінен мұнай өндіру саласының инвестициялық тартымдылығын арттыруға мүмкіндік беретін көптен күткен шара. Өз кезегінде, инвестициялық тартымдылықты арттыру мұнайды барлау мен өндіруге жаңа инвестициялар тартуға мүмкіндік береді, ал қосымша өндірілген мұнай Қазақстанның экономикалық [салықтар мен басқа да

міндетті төлемдерді] және энергетикалық [мұнаймен және мұнай өнімдерімен өзін-өзі қамтамасыз етуді] қауіпсіздігін арттырады.

«ЭНЕРГИЯ» аналитикалық орталығы

«ЭНЕРГИЯ» аналитикалық орталығы» ЖШС (ENERGY Insight & Analytics) [KAZENERGY қауымдастығы](#) мен [AppStream IT-компаниясының](#) бірлескен кәсіпорны болып табылады. Компания шешім қабылдаушыларға нарықтың жетекші ойыншылары туралы егжей-тегжейлі ақпаратпен неғұрлым маңызды салалық көрсеткіштерді талдауға және болжауға мүмкіндік бере отырып, Қазақстанның мұнай, газ және электр энергетикасы салалары үшін деректердің, аналитикалық ақпараттың және ұсынымдардың басым көзі болуға ұмтылады. Energy Insight & Analytics қызметі дәйекті кезеңдері бар аналитиканың бүкіл циклін қамтиды: сипаттамалық, диагностикалық, болжамдық және ұйғарушы аналитика.

Energy Insight & Analytics-тің негізгі құралы мен өнімі - бұл өзіндік бағдарламалық жасақтамасы - ашық бастапқы бағдарламалық жасақтама ретінде бағдарламалық жасақтама ретінде пайдаланудың нақты жағдайлары үшін деректерді анықтауға, оқшаулауға, пішімдеуге және тиімді ұсынуға арналған EXia аналитикалық платформасы.

Дисклеймер / Жауапкершілікті шектеу

Бұл құжат тек танысу мақсатында пайдалануға арналған. Онда берілген ақпарат қандай да бір бағалы қағаздарды сатып алуға, өтеуге дейін ұстап қалуға немесе сатуға немесе қандай да бір инвестициялық шешімдер қабылдауға ұсыныс болып табылмайды және қандай да бір әрекетке шақыру болып табылмайды.

Осы құжатқа енгізілген болжамды болашақ нәтижелерге қатысты кез келген мәлімдеме, бағалау немесе болжам дәл болмауы мүмкін, сондықтан болашақ нәтижелерге қатысты міндеттеме немесе куәлік ретінде сенуге болмайды. «ЭНЕРГИЯ» аналитикалық орталығы» ЖШС (бұдан әрі - ENERGY Insights & Analytics) алушы немесе өзге тұлға осы құжатты немесе оның бір бөлігін пайдалану немесе қате пайдалану нәтижесінде туындаған кез келген түрдегі залал немесе залал үшін алушыға немесе кез келген басқа тұлғаға қатысты қандай да бір міндеттемелерді немесе жауапкершілікті өзіне қабылдамайды; алушының немесе өзге тұлғаның осы құжатты немесе оның бір бөлігін пайдалануы немесе қате пайдалануы нәтижесінде туындаған залал немесе залал үшін өзіне болашақта құжатты немесе оның бір бөлігін жаңарту бойынша немесе құжаттағы немесе оның бір бөлігіндегі анықталуы мүмкін дәлсіздіктер туралы кез келген адамды нақтылау немесе хабардар ету бойынша қандай да бір міндеттемелерді өзіне алмайды.

Energy Insights & Analytics материалдары инвестициялық және өзге де бизнес-шешімдер қабылдау кезінде пайдаланушының, оның менеджментінің, қызметкерлерінің, консультанттарының және (немесе) клиенттерінің білімін, пайымдауын және тәжірибесін алмастыра алмайды. ENERGY Insights & Analytics компанияның пікірі бойынша сенімді ақпарат көздерінен ақпарат алады, бірақ ENERGY Insights & Analytics ақпараттың дұрыстығына жауап бермейді, яғни ұсынылған

деректерге сыртқы аудит немесе өзге де арнайы тексеру жүргізбейді және олардың дәлдігі мен толықтығы үшін жауап бермейді.

Байланыс деректері

www.exia.kz

info@exia.kz

<https://www.linkedin.com/company/energy-insight/>

Қазақстан, Астана қаласы, Д.Қонаев, 10